

tesen — ha magas is a mérce — Vitéz János (kinek politikai beszédeit sajnos szintén nem tették még irodalmi vizsgálat tárgyává).

Horváth István Károly és K. Obermayer Erzsébet értékes dolgozata — némi eltéréssel — azóta magyarul is megjelent (Szdok, 1959. 773—801.).

V. Kovács Sándor

Sashegyi, Oskar: Zensur und Geistesfreiheit unter Joseph II. Beitrag zur Kulturgeschichte der Habsburgischen Länder. Bp. 1958. Akadémiai K. (Studia Historica 16.)

A szerző, korábbi kutatásait folytatva, eredetileg II. József korának magyar cenzúra-történetét készült feldolgozni. Anyaggyűjtés közben észrevette azonban, hogy a birodalmi centralizáció e korszakában a magyarországi cenzúra történetét nem lehet megírni a bécsi udvar cenzúrapolitikájának általános ismerete nélkül. Így jött létre a már tíz évvel ezelőtt lezárt munka, mely a központi államigazgatási szervek levéltári anyaga, igen gondos forráskutatás alapján rajzolja meg II. József birodalmának cenzúra-viszonyait.

Sashegyi Oszkár a jozefinista cenzúrapolitika lényegét az egyházi cenzúrával való teljes szakításban, az irodalom oktató, felvilágosító szerepének hangsúlyozásában látja; a kormányzatnak az a célja vele, hogy a közjó érdekében bizonyos ellenőrzést gyakoroljon az irodalmi termés felett. A nyomtatási engedély nem azt jelenti többé, hogy a jóváhagyott művel a cenzor egyetért, mint korábban, a tekintélyi alapon álló, mintegy döntőbíróként fellépő egyházi cenzúra korában, hanem azt, hogy a kiadvány tartalma nem befolyásolja károsan a lakosság „felvilágosítását”. A jozefinista cenzúra bal- és jobbfelé egyformán elhatárolva magát, imádságos könyveket babonás voltak miatt éppúgy betiltott, mint atheista és materialista munkákat, melyeknek megjelenése — véleménye szerint — az adott időpontban veszélyeztetné a „józan” felvilágosítást. A szerző világosan rámutat az eljárás ellentmondásos voltára a sajtó szabadsága tekintetében és megállapítja, hogy ilyen körülmények között a birodalom cenzúrájában a tekintélyi elv uralma csak látszólag szűnt meg és a régi autoritás helyébe egy új, állami tekintély lépett.

A könyv a kormányzat politikájának ismertetésével és mélyreható elemzésével sok tekintetben elősegíti a magyar jozefinista írók gondolkodásának és a kor irodalmi viszonyainak megértését. A részletek közül első sorban azt kell kiemelnünk, hogy mesteri jellemzést olvashatunk a munkában Gottfried Van Swietenről, a jozefinista államigazgatás kiemelkedő alakjáról, a cenzúraügyek leg-

főbb intézőjéről, akinek az írók és a szépirodalom iránti érdeklődése, toleranciája és — germanizáló kultúrpolitikája egyformán hatott a jozefinizmus magyar irodalmának és művelődésének alakulására. Igen jelentősnek tartjuk a II. József és kora franciás-klasszicista ízlését tárgyaló fejtegetéseket, melyeknek eredményei teljes egészükben megiszívlendők és hasznosítandók irodalomtörténet-írásunkban.

Tarnai Andor

Eötvös József válogatott pedagógiai művei. Összeállította és a jegyzeteket írta: Felkai László. Bp. 1957. Tankönyvkiadó. 342 l. 2 t.

Eötvös József nemcsak a magyar irodalomtörténetnek, hanem a neveléstörténetnek is fontos alakja. A kétszeres kultuszminiszter, az első egyetemes tanügyi kongresszus összehívója, az ingyenes, felekezeten kívüli állami oktatás gondolatának nagy képviselője, a *Néptanítók Lapjának* megindítója műveiben is számos pedagógiai jellegű kérdéssel foglalkozik, neveléstörténeti szempontból fontos dokumentumot nyújt. A válogatás időrendben haladva és műfajok szerint csoportosítva tárja eléink életművének e darabjait. A nagyobb terjedelmű munkákból részleteket közöl.

Felkai László bevezető tanulmánya (*Eötvös József művelődéspolitikai munkássága*) rövid életrajzi áttekintéssel párhuzamosan mutatja be Eötvös kultúrpolitikai működését. Ez utóbbi lényegét „a világi közoktatás megteremtésére irányuló elméleti és gyakorlati tevékenységében” látja, „amelynek kiindulópontja az állam és a nevelés viszonyának, az állami beavatkozás mértékének, továbbá az állam vezette és felügyelete alatt álló közoktatás formái és tartalmi vonatkozásainak a meghatározása”. A továbbiakban nevelési nézeteivel, majd emberi egyéniségével foglalkozik. Eötvös humanizmusa, patriotizmusa, önzetlensége, önkritikája, amellyel saját érélytelen magatartását bírálja, mind emberi nagyságról tanúskodnak.

A válogatást bibliográfia, tárgymutató és idegen nyelvű kivonatok zárják.

Bertényi Iván

Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században. Bp. 1955. Akadémiai K. 368 l. 76 t. (Magyarországi barokk festészet. 2.)

E mű első kötetével érdeme szerint foglalkozott az ItK 1955. évfolyamában Klaniczay Tibor, kiemelve mindazokat a tanulságokat,